

**VLAAMS VERBOND VAN HET KATHOLIEK
SECUNDAIR ONDERWIJS**

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

DUIJS
Tweede graad TSO

INHOUD

1	BEGINSITUATIE	5
2	ALGEMENE DOELSTELLINGEN	6
3	LEERPLANDOELSTELLINGEN, LEERINHOUDEN, PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN, CONTROLE EN EVALUATIE EN MINIMALE MATERIELE UITRUSTING	6
3.1	Landeskunde	6
3.2	Luistervaardigheid	8
3.3	Leesvaardigheid	10
3.4	Spreekvaardigheid/Gespreksvaardigheid	12
3.5	Schrijfvaardigheid	14
3.6	Grammatica	15
3.7	Woordenschat	17
4	ALGEMENE DIDACTISCHE WENKEN	18
4.1	De christelijke inspiratie	18
4.2	Verwerking van moderne didactische inzichten	19
4.3	Rol van de moedertaal	20
4.4	Authenticiteit	21
4.5	Oefening en toetsing	21
4.6	Als afscheid	22
5	BIBLIOGRAFIE	22

1 BEGINSITUATIE

Voor de leerlingen van de studierichting 'Handel-talen' bevat de lessentabel in het tweede leerjaar van de tweede graad in het fundamenteel gedeelte 1 lesuur Duits. Er is een pedagogische aanbeveling van het VVKSO voor een bijkomend lesuur via het complementair gedeelte. Voor de leerlingen van de studierichtingen 'Handel' en 'Toerisme' bevat de lessentabel 1 lesuur Duits in het tweede leerjaar van de tweede graad. Het behoort tot het complementair gedeelte en geldt als pedagogische aanbeveling van het VVKSO. Er zijn geen specifieke aanbevelingen voor Duits in het complementair gedeelte van de overige TSO-studierichtingen. Dit wil zeggen dat deze cursus Duits voor de meeste leerlingen bij de start van het tweede leerjaar van de tweede graad TSO begint. Het aantal lessen per week varieert van 1 tot 2. In 'Handel-talen' wordt vaak een 3de uur georganiseerd. Dit leerplan is een graadlerplan en beschrijft doelstellingen en inhouden en geeft didactische wenken voor een initiatiecursus van 1 lesuur per week. Voor een 2de en een 3de lesuur zijn telkens uitbreidings- en uitdiepingselementen voorzien.

Voor de meeste leerlingen is Duits de derde moderne vreemde taal die ze leren. Zij hebben vaak wel de studierichting gekozen, maar vertonen zelden spontane belangstelling en leergierigheid voor het vak Duits. In hun leef- en ervaringswereld verbinden ze deze vreemde taal makkelijk met negatieve voorstellingen die ver verwijderd zijn van de hun bekende en geliefde jongerencultuur uit de Angelsaksische wereld. Bovendien heeft het jarenlang overwaarderen van grammatica-onderwijs Duits deze taal een slechte reputatie meegegeven: ze zou moeilijk te leren zijn.

Motivering is dan ook een belangrijke taak van de leraar. Zij moet er mede voor zorgen dat de initiatie in de vreemde taal voldoende succesbelevingen garandeert, waarop in de derde graad kan worden verder gebouwd.

Uiteraard brengen TSO-leerlingen ook eigen troeven mee. Hun uitgesproken gerichtheid op handelen en praktische vaardigheden in concrete situaties kan een eventueel gebrek aan nauwkeurigheid, inzicht en belangstelling voor het abstracte in het taalverwervingsproces compenseren. Bovendien hebben deze leerlingen in de vorige jaren al veel ervaring opgedaan in het gebruiken van alle mogelijke vormen van leren leren: het gebruik van hulpmiddelen, van luister- en leesvaardigheidsstrategieën. Ze zijn ook met nuttige werkvormen vertrouwd die het leren van een vreemde taal vergemakkelijken: samenwerken met anderen, ICT gebruiken, gericht opzoeken. Samen met hun spreekdurf en eigen spontaneïteit mogen deze instapgegevens ons tot een voorzichtig optimisme leiden: we hoeven beslist niet van nul te beginnen.

Toch mag men niet uit het oog verliezen dat een beginnerscursus Duits, met voor de meeste leerlingen slechts één lesuur per week, alleen bescheiden doelstellingen kan nastreven.

Dit leerplan hoeft geen rekening te houden met eindtermen: er zijn immers geen eindtermen ontworpen voor een situatie Duits als derde moderne vreemde taal in de tweede graad. Dat betekent natuurlijk niet dat er geen rekening is gehouden met de prioriteiten verwerkt in de eindtermen moderne vreemde talen en met de inzichten van de moderne (vak)didactiek

2 ALGEMENE DOELSTELLINGEN

De leerlingen krijgen enige greep op een aantal aspecten van de Duitstalige samenleving, die nauw aansluiten bij de eigen leef- en ervaringswereld. Het gaat hier om enige zelfredzaamheid in de dagelijkse maatschappelijke omgang, een voorbereiding op contact met Duitstalige landen en een beperkte constructivistische basis voor verdere studie van het Duits in de derde graad en misschien ook daarna.

In een eerste concretisering wordt dat:

- ! interesse opbrengen voor enkele aspecten van het dagelijks leven in Duitstalige landen, en de nodige feitenkennis verwerven om in een aantal concrete taalsituaties te functioneren;
- ! lees- en luisterteksten begrijpen die aansluiten bij de gekozen aspecten van de Duitstalige samenleving;
- ! deelnemen aan zeer korte, eenvoudige dialogen;
- ! met hulpmiddelen zeer eenvoudige boodschappen schrijven;
- ! strategieën hanteren die nodig zijn voor het verwerven van deze vaardigheidsdoelstellingen, en daarbij maximaal profiteren van de verwantschap Duits-Nederlands en de reeds verworven taalleervaardigheid;
- ! weten dat het Duits een morfologisch systeem heeft dat in enkele onderdelen opvallend van het Nederlands verschilt.

De leerlingen realiseren de doelstellingen van het christelijk onderwijs:

- ! door positieve integratie in de klasgroep via allerlei collectieve werkvormen;
- ! door gevoeligheid te ontwikkelen voor de positieve waarden die in het vak worden aangeboden.

Al deze doelstellingen zijn basisdoelstellingen. Met één lesuur per week is deze cursus zo beperkt, dat er weinig ruimte is voor uitbreiding. In een taakgerichte aanpak is er natuurlijk wel ruimte voor individuele differentiëring. In een cursus met 1 of 2 lessen extra gelden dezelfde basisdoelstellingen. Ze worden echter uitgebreid en uitgediept zoals hierna in de leerplandoelstellingen en leerinhouden is beschreven.

De vakoverschrijdende eindtermen zijn en blijven zeer belangrijk; door het laattijdig aanbod van het vak Duits worden ze niet meer aangeleerd, maar verder ingeoeffend en op een hoger niveau toegepast (bv. leren leren).

3 LEERPLANDOELSTELLINGEN, LEERINHOUDEN, PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN, CONTROLE EN EVALUATIE EN MINIMALE MATERIELE UITRUSTING

3.1 Landeskunde

LEERPLANDOELSTELLINGEN

Basis

- ! De leerlingen kennen enkele elementaire geografische gegevens over de Duitstalige landen.

LEERINHOUDEN

Basis

Geografische situering van Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland, de Oostkantons ten overstaan van België en Europa; de hoofdsteden

- | | | |
|---|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ! | Ze beschikken over allerlei weetjes in verband met het dagelijks leven van leeftijdsgenoten in de landen van de doeltaal. | volgende onderwerpen/situaties kunnen aan bod komen: begroetingsrituelen, sociale rituelen bij bezoek, eten en drinken, feestdagen, vrijetijdsbesteding enz. |
| ! | Ze ontwikkelen interesse voor belangrijke actuele gebeurtenissen in de landen van de doeltaal. | verschillende interculturele aspecten naar aanleiding van de gekozen thema's en ervaringen van de leerlingen |
| ! | Ze leren omgaan met vooroordelen. | |

Uitbreiding - uitdieping

Uitbreiding - uitdieping

- | | | |
|---|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ! | Ze hebben besef van het economisch belang van de intense contacten tussen België/Vlaanderen en de Duitstalige landen. | Eenvoudige gegevens over de economische relatie met Duitsland en over recente gebeurtenissen aan de hand van teksten en/of beeldmateriaal |
| ! | Ze leren door vergelijking interculturele verschillen en overeenkomsten vaststellen. | enkele gegevens over Duitstalige media: bv. ARD en ZDF, een krant, interessante internet-adressen en zoekmachines ... |
| ! | Ze kunnen informatie opzoeken in Duitstalige bronnen: tv-programma's, kranten, het Internet, ... | |

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

De hier nagestreefde feitenkennis is functioneel. Zij staat in dienst van de ontwikkeling van een intercultureel bewustzijn. De leerlingen worden zich ervan bewust dat er overeenkomsten en verschillen zijn tussen culturen. Zij leren daarmee omgaan om in de doeltaal correct te communiceren, zonder direct een toevlucht te zoeken in veralgemenende positieve en negatieve waardeoordelen. De voor deze attitude noodzakelijk te beheersen feitenkennis hebben de leerlingen vaak al gedeeltelijk verworven. De leraar Duits zal dan ook in de eerste plaats deze kennis activeren. Het verdient aanbeveling gebruik te maken van kennis en ervaringen die leerlingen op reizen, uitstappen, via vriendschappen hebben opgedaan.

Dit intercultureel leren gebeurt het best zoveel mogelijk in een actualiteitssfeer, waarbij ook de leerlingen zich betrokken voelen; het gebruik van authentiek materiaal en de inbedding in de communicatieve vaardigheidstraining liggen hier voor de hand en zullen hen hopelijk na een tijd tot eigen initiatief stimuleren. Een projectmatige uitwerking van een daguitstap naar bv. Eupen of Aken, een klasproject of groepsworkjes over een Duitstalige stad of streek, een beurtrol in de klas voor het verzorgen van een actualiteitenbord over de Duitstalige landen, kunnen het leereffect op dit terrein aanzienlijk versnellen.

CONTROLE - EVALUATIE

In deze Landeskundecontext verwerven de leerlingen kennis en vaardigheden en ontwikkelen ze attitudes die als vertrekbasis voor vervolgstudie dienen. Deze verschillende aspecten worden op verschillende manieren geregeld gecontroleerd en geëvalueerd. Aan het eind van het jaar moeten kennis- en vaardigheidselementen verworven zijn. Die verwerving wordt dan ook gecontroleerd. Dat kan via traditionele toetsvragen, of het kan ook in (bv.) lees- of luisteropdrachten worden geïntegreerd.

MINIMALE MATERIËLE UITRUSTING

- ! Een tv met kabelaansluiting (ARD, ZDF) en videoweergave
- ! Internetaansluiting
- ! Recente Duitstalige kranten of tijdschriften
- ! Een landkaart met een duidelijk beeld van de Duitstalige gebieden
- ! Enkele video-opnamen over actuele Duitse thema's

3.2 Luistervaardigheid

LEERPLANDOELSTELLINGEN

Basis

- ! De leerlingen begrijpen de mondelinge lesinstructies van de leraar en de opdracht-aanwijzingen op audiocassettes en andere audio-media intensief (*gedetailleerd*).
- ! Ze begrijpen gesprekspartners die rekening houden met het niveau van de taalvaardigheid van de niet-moedertaalspreker intensief.
- ! Ze begrijpen korte functionele teksten, die via omroep, radio, televisie, pc of telefoon ten gehore worden gebracht globaal (*tekstsoort herkennen*), cursorisch (*boodschap herkennen*), selectief (*gezochte informatie herkennen*) of intensief, mits deze teksten voldoen aan volgende criteria:
 - a ze zijn gesteld in eenvoudige taal qua structuur en woordenschat;
 - b ze worden duidelijk en zonder storende bijgeluiden gesproken;
 - c het spreektempo is matig;
 - d de spreker heeft geen sterk sociaal of regionaal accent;
 - e de teksten zijn zo authentiek mogelijk.

LEERINHOUDEN

Basis

- Instructietaal voor de klascommunicatie tijdens de lessen Duits: aanwijzingen, aankondigingen, waarschuwingen, vragen, enz.
- de teksten van de partner in de dialogen om na te spelen (zie dialogen, gespreksvaardigheid)
- een keuze uit allerlei korte tekstsoorten: radio/tv-programma's (weerbericht, reclame, nieuwsbericht, verkeersinformatie, aankondigingen, korte reportages)
- mededelingen via omroep (station, warenhuis, luchthaven, stadion, disco)
- technische informatie (antwoordapparaat, info over weer, tijd, wijziging telefoonnummers, openingstijden, aankomst-en vertrektijden)
- monologen en interviews (over hobby's, interesses, meningen)
- telefoongesprekjes

Uitbreiding - uitdieping

! Ze begrijpen iets langere functionele en/of fictionele teksten, die via omroep, radio, televisie, pc of telefoon ten gehore worden gebracht globaal en cursorisch, mits deze teksten aansluiten bij de ervaringswereld van de leerlingen en aan de bovengenoemde criteria voldoen.

Uitbreiding - uitdieping

Een keuze uit dezelfde tekstsoorten waarvan de teksten echter iets langer duren
een keuze uit korte verhalen, rijmpjes, songs, gedichten

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

De leerlingen leren en kunnen in deze situatie maximaal profiteren van hun ervaring met luistervaardigheid in andere (taal)vakken, en van de verwantschap Nederlands-Duits. Toch moet de luistervaardigheid verder geleidelijk worden opgebouwd. Bij luisteren kan er niet zoals bij lezen worden terug- en vooruitgekeken en is het schetsen van de luistercontext noodzakelijk.

Daarnaast is een goede training van een aantal strategieën onmisbaar: bekende elementen identificeren, globaal het onderwerp van de tekst bepalen, hoofd- en bijzaken onderscheiden, woordbetekenissen uit context afleiden, de communicatieve functie van teksten bepalen, enzovoort. De training kan o.a. door volgende leeractiviteiten worden begeleid: voorkennis mobiliseren, lezend luisteren, geleid luisteren aan de hand van een schema, reflectie op het luisterproces, vrij luisteren, enzovoort. Ook fragmentering van de tekst, een trager tempo en *Verstehenshilfen* kunnen als tussenstap worden aangeboden.

De tekstkeuze moet verscheiden zijn, het gebruikte materiaal en de daarbij horende opdrachten moeten zo authentiek mogelijk zijn.

De leerling zal in de loop van luistervaardigheidsactiviteiten een heleboel taalmateriaal verwerken. Dit materiaal staat in dienst van de vaardigheidsverwerving en functioneert dus voor het kortetermijngeheugen, tenzij de leraar het nadrukkelijk anders wil laten verwerken. Luistervaardigheidsontwikkeling is ook uitstekend mogelijk via zelfstandig leren. Voor remediëring, differentiëring of uitbreiding moet er dan ook materiaal ter beschikking staan.

CONTROLE - EVALUATIE

In principe kan er gekozen worden tussen permanente evaluatie of evaluatie aan het einde van bepaalde periodes. In het eerste geval moet het duidelijk zijn dat aan evalueren oefenen voorafgaat; in het tweede geval dat leerlingen recht hebben op meer dan één moment voor toetsing.

Voor evaluatie staat een ruim, nu wel algemeen gekend assortiment aan toetsvormen ter beschikking. Het spreekt vanzelf dat de leerlingen via oefeningen met de toetsvormen vertrouwd moeten zijn. Op het beginnersniveau is het belangrijk dat leesvaardigheid 'zuiver' wordt getoetst; fouten in het gebruik van Duits in de antwoorden mogen het beoordelingscijfer voor leesvaardigheid niet beïnvloeden. Voor *Richtig-falschaufgaben*, *Mehrwahlaufgaben* ... zijn er specifieke correctiecriteria, die intussen algemeen gekend zijn.

Het is natuurlijk zeer belangrijk dat in parallelklassen dezelfde correctiecriteria worden gebruikt.

In deze situatie heeft evaluatie zoveel mogelijk een aanmoedigende of positief-corrigerende functie. Voor leerlingen die hier zwak presteren, kan de leraar altijd remediëringmateriaal ter beschikking stellen. Dat is op de leermiddelenmarkt zeer ruim voorhanden.

MINIMALE MATERIËLE UITRUSTING

cf. 3.1

- ! tv
- ! videotoestel met videomateriaal
- ! cassetterecorder en cd-speler met audiomateriaal
- ! uitgebreide oefen- en testbatterij

3.3 Leesvaardigheid

LEERPLANDOELSTELLINGEN

Basis

- ! De leerlingen begrijpen de geschreven en gedrukte opdrachtaanwijzingen van de leraar en het leermateriaal intensief.
- ! Ze begrijpen opschriften, waarschuwingen en aankondigingen intensief, mits die gesteld zijn in eenvoudige taal qua structuur en woordenschat.
- ! Ze begrijpen korte functionele teksten zoals folders, formulieren en advertenties globaal en selectief, mits die gesteld zijn in eenvoudige taal qua structuur en woordenschat.
- ! Ze begrijpen korte informatieve teksten uit kranten, tijdschriften en het Internet globaal en cursorisch, mits die gesteld zijn in eenvoudige taal qua structuur en woordenschat.

Uitbreiding - uitdieping

- ! Ze begrijpen informatieve artikelen in kranten, tijdschriften en het Internet, en/of fictionele teksten en persoonlijke correspondentie cursorisch, mits die gesteld zijn in eenvoudige taal qua structuur en woordenschat, aansluiten bij de ervaringswereld van de leerlingen, zo authentiek mogelijk zijn en in hun oor-

LEERINHOUDEN

Basis

Geschreven en gedrukte instructietaal voor de klascommunicatie tijdens de lessen Duits, aanwijzingen, aankondigingen, waarschuwingen, opdrachtbeschrijvingen, vragen, enz.

een keuze uit teksten op borden (opschriften, mededelingen over personen, gebouwen, openingstijden, verkeersborden en wegwijzers, verordeningen en reglementen, enz.), op etiketten, op reiskaartjes en toegangsbewijzen, op allerlei wegenkaarten en plattegronden, surfinstructies van het Internet, enz.

een keuze uit korte functionele teksten (gebruiksaanwijzing, verpakking, menukaart, telefoongids, hotelregistratieformulier, hotelfolder, dienstregeling, reclame, stadsinfo, cursusinfo, affiches voor manifestaties, raadsels, persoonlijke brief, mailbericht, homepage, enz.)

een keuze uit korte informatieve teksten (advertenties, cartoons, moppen, nieuws, artikelen over hobby's, interesses, muziek, vakantie en sport, weerberichten, recepten, reportages, mailberichten, homepages, enz.)

Uitbreiding - uitdieping

Een keuze uit dezelfde informatieve teksten als hierboven, die echter één of meerdere pagina's beslaan

een keuze uit fictionele teksten (songs, gedichten, korte verhalen, stripverhalen, dagboekfragmenten enz.)

spronkelijke lay-out worden aangeboden en betrekking hebben op de onderwerpen persoonlijk en familiaal leven, school, informele sociale contacten en vrije tijd.

! Ze kunnen efficiënt gebruikmaken van een tweetalig woordenboek.

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

De leerlingen leren en kunnen in deze situatie maximaal profiteren van hun ervaring met leesvaardigheid in andere (taal)vakken, en van de verwantschap Nederlands-Duits. Wegens het beperkt aantal contacturen Duits enerzijds, de reeds opgedane taalleervaardigheid en de taalverwantschap anderzijds krijgt leesvaardigheid meer gewicht. De mogelijkheid om TSO-leerlingen via een goed opgezette leescursus snel een relatief hoog vaardigheidsniveau te doen verwerven, moet ten volle worden uitgebuit om succesbelevingen te creëren en de algemene doelstelling (greep krijgen op aspecten van de Duitstalige samenleving) tastbaar te realiseren.

Omdat TSO-leerlingen meestal geen leesratten zijn, is het noodzakelijk om hen in dit leerproces sterk te begeleiden en de beheersing van de vereiste leesstrategieën en -technieken verder te trainen en te verfijnen. Naast de bij de luistervaardigheid reeds genoemde strategieën en technieken is voor het decoderen van leesteksten een sterke vertrouwdheid met tekstsoortenkenmerken (lay-out, illustraties, titels, enz.) belangrijk.

Volgende tips zijn nuttig voor een goede sturing van leesvaardigheidsontwikkeling:

- 1 beginnen met wat de leerling al weet;
- 2 stuurvragen vooraf stellen;
- 3 tekstsoortenkenmerken laten ontdekken en gebruiken (globale oriëntatie);
- 4 details pas laten vinden wanneer de grote lijnen zijn begrepen;
- 5 vragen niet alleen op de inhoud, maar ook op het leesproces richten;
- 6 globaal leren lezen zodat leerlingen niet bij elk onbekend element blijven hangen;
- 7 detailvragen horen bij functionele teksten, cursorische beter bij informatieve en fictionele teksten;
- 8 tien makkelijke teksten laten lezen met specifiek leesdoel rendeert meer dan één tekst op niveau.

De tekstkeuze moet verscheiden zijn. De leesvaardigheid moet geleidelijk worden opgebouwd. Dit wil zeggen dat het manipuleren van de authenticiteit en allerlei *Verstehenshilfen* mogelijke tussenstappen zijn.

De leerlingen zullen in de loop van de leesvaardigheidsactiviteiten een heleboel taalmateriaal verwerken. Dit materiaal staat in dienst van de vaardigheidsverwerving, en functioneert dus voor het kortetermijngeheugen, tenzij de leraar het nadrukkelijk anders wil laten verwerken.

Leesvaardigheidsontwikkeling is ook uitstekend mogelijk via zelfstandig leren. Voor remediëring, differentiëring of uitbreiding (leerlingen in een vrij leesprogramma 'leeskilometers' laten maken) moet er dan ook materiaal ter beschikking staan.

CONTROLE - EVALUATIE

In principe kan er gekozen worden tussen permanente evaluatie of evaluatie aan het einde van bepaalde periodes. In het eerste geval moet het duidelijk zijn dat aan evalueren oefenen voorafgaat; in het tweede geval dat leerlingen recht hebben op meer dan één moment voor toetsing.

Voor evaluatie staat een ruim, nu wel algemeen gekend assortiment aan toetsvormen ter beschikking. Het spreekt vanzelf dat de leerlingen via oefeningen met de toetsvormen vertrouwd moeten zijn. Op het beginnersniveau is het belangrijk dat leesvaardigheid ‘zuiver’ wordt getoetst; fouten in het gebruik van Duits in de antwoorden mogen het beoordelingscijfer voor leesvaardigheid niet beïnvloeden. Voor *Richtig-falschaufgaben, Mehrwahlaufgaben ...* zijn er specifieke correctiecriteria, die intussen algemeen gekend zijn.

Het is natuurlijk zeer belangrijk dat in parallelklassen dezelfde correctiecriteria worden gebruikt.

In deze situatie heeft evaluatie zoveel mogelijk een aanmoedigende of positief-corrigerende functie. Voor leerlingen die hier zwak presteren, kan de leraar altijd remediëringmateriaal ter beschikking stellen. Dat is op de leermiddelenmarkt zeer ruim voorhanden.

MINIMALE MATERIËLE UITRUSTING

cf. 3.1

- ! een reeks (liefst actuele) Duitstalige kranten en tijdschriften waarmee de leerlingen gelijktijdig kunnen werken
- ! allerlei origineel en gereproduceerd materiaal (tekstsoorten: zie leerinhouden)
- ! uitgebreide oefen- en toetsbatterij
- ! woordenboeken
- ! internetaansluiting

3.4 Spreekvaardigheid/Gespreksvaardigheid

LEERPLANDOELSTELLINGEN

Basis

- ! De leerlingen beheersen in enkele gebruikelijke spreek situaties voor beginners enkele overeenkomstige taalhandelingen in zeer korte, zeer eenvoudige, zo authentiek mogelijke dialogen met maximum een vijftal vragen en idem dito antwoorden, geslaagde communicatie en spreekdurf primeren, (op imitatie steunende) correctheid en vlotheid spelen hier een functionele rol.
- ! Ze kunnen binnen de dialoog beperkt transfereren met voorgegeven materiaal.

LEERINHOUDEN

Basis

- Een keuze uit taalhandelingen voor sociale omgang (groeten, afscheid nemen, verontschuldigen, danken, feliciteren, accepteren, weigeren, enz.) en voor de organisatie van gesprekken (beginnen, eindigen, om herhaling vragen, vragen wat iets betekent, enz.) in dialogogjes over persoonlijk en familiaal leven, school, informele sociale contacten en vrije tijd (informerend, beoordelen, beschrijven, vertellen, verkiezen, gevoelens uiten, enz.)
- Ter ondersteuning van correcte en vlotte imitatie:
- de belangrijkste elementaire uitspraak-elementen die van het Nederlands afwijken, die verwarrend zijn (*Umlaut, u, v - w*, enz.)
 - woorden (substantief met lidwoord/frequente meervouden, werkwoorden met infinitief), kleine woordvelden en *Redewendingen* (cf. 3.7)

Uitbreiding - uitdieping

- ! Ze beheersen voor beginners gebruikelijke taalhandelingen in meer spreesituaties.
- ! Ze kunnen binnen de dialogen zelfstandiger transfereren.
- ! Ze beheersen een hogere graad van correctheid en vlotheid.

Uitbreiding - uitdieping

Verdere keuze uit de bovengenoemde taalhandelingen en gespreksituaties

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

De dialoogvorm wordt geleidelijk opgebouwd van minder naar meer vragen en antwoorden.

In het begin kunnen enkele uitspraakdriloefeningen (in koor spreken, losse woorden nazeggen) misschien nuttig zijn, maar noch de uitspraak, noch de woordenschat mag doel op zich worden. De uitspraak wordt bij voorkeur in de context van de gespreksvaardigheid geoefend.

Het is belangrijk dat de leerlingen durf ontwikkelen in het reproduceren van de vreemde taal. Spelletjes kunnen een goede manier zijn om gespreksvaardigheid efficiënt te oefenen.

Als eerste kennismaking kan de dialoog enkele malen worden beluisterd (hij wordt uiteraard door *Muttersprachler* gesproken). Hij kan dan (allicht deel per deel) worden nagezegd. De leraar bepaalt wanneer de tekst ook kan worden bekeken.

Er worden transfermomenten voorzien met kleine onderdelen (verandering van naam, van plaats, enz.).

Mondelinge oefeningen in (minimaal) tweetallen zijn absoluut noodzakelijk. Beperkte schriftelijke voorbereiding kan.

Spreekdurf en geslaagde communicatie primeren. De leerlingen worden wel zo ver mogelijk gebracht op het gebied van correctheid en vlotheid. Correctheid op dit beginnersniveau steunt vooral op imitatie en minder op inzicht. Overdreven aandacht voor formele correctheid en authentieke vlotheid is dan ook niet gewenst.

CONTROLE - EVALUATIE

In het werken met deze dialogen zijn zowel goed begeleide opbouwmomenten, vrije oefenmomenten en evaluatiemomenten voorzien.

De spreek- en gespreksvaardigheidsevaluatie, traditioneel het zorgenkind van het modernetalenonderwijs, moet stevig worden onderbouwd. Dat betekent:

- ! dat er voldoende evaluatiemomenten moeten zijn;
- ! dat er best met een beperkt aantal beoordelingscriteria wordt gewerkt (afwisselend keuze uit : boodschap, spreekdurf, vlotheid, correctheid, transfer), omdat de spreekprestaties nog zeer kort zijn;
- ! dat in parallelklassen dezelfde correctiecriteria worden gebruikt;
- ! dat de leerlingen de geldende criteria kennen. Ook bij een globaal beoordelingscijfer heeft de leerling recht op verantwoording en feedback (audio- en video-opnamen kunnen daarbij helpen);

- ! dat in deze beginnerssituatie evaluatie zoveel mogelijk een aanmoedigende of positief-corrigerende functie heeft.

MINIMALE MATERIËLE UITRUSTING

- ! cassetterecorder en cd-speler, met audiomateriaal: modellen met *Muttersprachler* (zowel voor uitspraak oefeningen als voor dialogen)
- ! videorecorder
- ! een goede, vlot beschikbare klankinstallatie en een videocamera verdienen zeker aanbeveling

3.5 Schrijfvaardigheid

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

Basis

Basis

- | | |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> ! De leerlingen kunnen met hulpmiddelen (na te bootsen modellen, bouwstenen ...) eventueel met eenvoudige transfer enkele zeer korte boodschappen schrijven; geslaagde communicatie primeert.
Wegens de hoge graad van ondersteuning wordt maximale (op imitatie steunende) correctheid nagestreefd. | <p>Gegevens in tekstsoorten zoals formulieren en persoonlijke vragenlijsten, briefjes, katebelle-tjes, e-mailtjes enz.</p> <p>Ter ondersteuning worden de volgende deelaspecten aangestipt:</p> <ul style="list-style-type: none"> ! <i>Umlaut</i> ! hoofdletter van het substantief |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Uitbreiding - uitdieping

Uitbreiding - uitdieping

- | | |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------|
| <ul style="list-style-type: none"> ! Ze kunnen met hulpmiddelen (modellen, bouwstenen, woordenboek, <i>Minigrammatik</i>) korte boodschappen schrijven; hier primeren geslaagde communicatie en schrijfdurf; correctheid speelt een functionele rol. | <p>Persoonlijke briefjes, e-mails</p> |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------|

PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE WENKEN

Schrijfvaardigheid wordt van alle vaardigheden het beperktst uitgewerkt. Het gaat meer om de kennismaking met het Duitse schriftbeeld dan om actief schrijven.

Zolang de bescheiden schrijfprestaties door overvloedige hulpmiddelen worden ondersteund, moet wat geschreven wordt, correct zijn. Zodra de leerlingen de kans hebben wat vrijer te schrijven, ligt het accent meer op de mate waarin de boodschap overkomt dan op het volledig correct taalgebruik. Zoals bij het spreken moet hier de schrijfdurf worden ontwikkeld.

Naast de communicatieve schrijfvaardigheid bestaat ook de ondersteunende schrijfvaardigheid. Die geldt wanneer leerlingen bij allerlei opdrachten wel in het Duits schrijven, evenwel zonder een communicatief doel te dienen (antwoorden op vragen bij teksten, invuloefeningen, woordenschat-notities).

Omvang, frequentie en puntenaantal staan in verhouding tot de beperktheid van deze vaardigheidsdoelstelling.

Bij de beoordeling van sterk ondersteund schrijven speelt correctheid als criterium een belangrijke rol. Zodra de leerlingen bij schrijven zelfstandiger met hulpmiddelen en reeds verworven taalgebruik beginnen om te springen, spelen andere criteria mee (communicatieve boodschap, schrijfdurf, lexicale rijkdom en grammaticale correctheid).

MINIMALE MATERIËLE UITRUSTING

- ! een aantal modellen en bouwstenen voor beperkte schrijfvaardigheid
- ! voldoende aantal woordenboeken
- ! *Minigrammatik* (voor uitbreiding en uitdieping)

3.6 Grammatica

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

Basis

Basis

- | | |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>! In een functionele context maken de leerlingen kennis met en verwerven ze een minimaal inzicht in een aantal grammaticale elementen, zodat die geen belemmering vormen voor de communicatieve doelen van deze cursus
(<i>Verstehensgrammatik</i>).</p> <p>! Ze beseffen dat grammatica functioneel is.</p> | <p>Kennismaking met categorieën uit het morfosyntactisch systeem: persoonlijke voornaamwoorden, bezittelijke voornaamwoorden, lidwoorden en eigenaardigheden van de onvoltooid tegenwoordige tijd van de werkwoorden</p> <p>kennismaking met grammaticale uitdrukkingen: meervoudsvorming, telwoorden, comparatief en superlatief, voegwoorden en vraagwoorden</p> |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Uitbreiding - uitdieping

Uitbreiding - uitdieping

- | | |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>! Ze verwerven een voorlopig inzicht in de kenmerken en/of betekenis van de in de leerinhouden genoemde categorieën en kunnen ze in een voor hen aangepast grammaticaoverzicht in het geheel situeren.</p> <p>! Is er een derde lesuur, dan kunnen de leerlingen de bovengenoemde categorieën ook formeel en in context oefenen om ze in spreek- en schrijfpoddrachten zo correct mogelijk te gebruiken.</p> | <p>Opzoekingswerk in een pedagogische grammatica (<i>Minigrammatik</i>), waar de betreffende categorieën worden gesitueerd</p> |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Het gaat hier nadrukkelijk om kennismaking en beperkt inzicht en om zeer beperkte denk- en transferprocessen in de spreek- en schrijfoopdrachten. Goede imitatie blijft een effectieve leerweg.

Leerlingen zullen op hun weg naar zelfstandig leren grote vooruitgang maken, wanneer ze beseffen dat fouten tegen uitspraak, woordgebruik en uitdrukkingen de communicatie makkelijker kunnen verstoren dan incorrecte morfo-syntactische vormen.

Grammaticaleerstof zal in deze context het meest gericht zijn op het juiste begrip van de luister- en leesteksten. De traditionele vormleer is op dit niveau dan ook uit den boze; de traditionele (meestal invul-) oefeningen zijn hier nog niet relevant, tenzij voor de uitbreiding.

Een grammaticamoment is alleen zinvol wanneer het binnen een communicatieve context plaatsvindt en de leerlingen de uitdrukking of de regel nodig hebben om de communicatieve boodschappen correct te begrijpen. Zo zijn onder andere de volgende grammaticale categorieën zeer sterk met communicatieve situaties verbonden:

- 1 OTT van een aantal werkwoorden en zeker *haben* en *sein*: beschrijven, vertellen over het heden;
- 2 VTT van een aantal werkwoorden: vertellen dat iets is gebeurd;
- 3 OVT van een aantal werkwoorden: beschrijven wat voorbij is;
- 4 modale hulpwerkwoorden: zeggen dat iemand iets kan, wil, moet, mag, graag doet en lust;
- 5 *möchte*, *Sie*-vormen: beleefd en vriendelijk wensen uiten;
- 6 vraagwoorden en inversie: vragen stellen;
- 7 persoonlijke voornaamwoorden: naar zichzelf en naar personen en zaken verwijzen;
- 8 bezittelijke voornaamwoorden: verwijzen naar bezitsrelaties of aangeven wie of wat samen hoort;
- 9 *der / ein / kein / dieser*: aangeven dat iets (on)bepaald is, verwijst naar personen of zaken;
- 10 meervoudsvormen van een aantal zelfstandige naamwoorden: aangeven dat er meerdere personen of zaken zijn;
- 11 hoofd- en rangtelwoorden: tellen;
- 12 comparatief en superlatief: personen, zaken of situaties vergelijken;
- 13 voegwoorden: logische relaties leggen.

Er is overleg nodig met de collega's Nederlands en moderne vreemde talen over het gebruik van grammaticale termen. De leraar doet er goed aan de leerlingen wegwijs te maken in een pedagogische grammatica (*Minigrammatik*).

Is er een derde lesuur, dan is er tijd om de receptieve grammatica actief te maken. Er zijn dan ook transferopdrachten voorzien. Na ontdekken en analyse van een categorie binnen een communicatieve context is er ruimte voor kort formeel oefenen. Een definitieve vastzetting gebeurt echter door herhaald contextgebonden oefenen.

CONTROLE - EVALUATIE

Het betreft hier beperkte doelstellingen, die middelen worden voor de finale vaardigheidsdoelstellingen. De beperkte controle vindt het best indirect en geïntegreerd in de vaardigheidstests plaats.

Bij uitbreiding tot drie lessen gaat er meer tijd naar grammaticabeheersing en kan de controle van deze functionele vaardigheid direct of indirect plaatsvinden.

De leerlingen beschikken over een grammaticaal overzicht, dat didactisch en functioneel-communicatief gestructureerd is en zich tot het essentiële beperkt (pedagogische grammatica).

3.7 Woordenschat

LEERPLANDOELSTELLINGEN

LEERINHOUDEN

Basis

Basis

- ! De leerlingen begrijpen in luister- en leesteksten een heleboel woorden door taalverwantschap, contextinzicht en bronnengebruik (*Verstehensvokabular*). Deze woordenschat heeft een dienende functie en is geen doel op zichzelf.
- ! Ze kunnen in spreek- en schrijfsituaties een aantal woorden die ze door taalverwantschap, contextinzicht en bronnengebruik begrijpen zinvol gebruiken (*Verstehensvokabular/Verwendungsvokabular*). Deze woordenschat heeft eveneens een dienende functie, maar is basiswoordenschat die expliciet wordt aangeleerd.
- ! Ze worden aangezet tot het zelfstandig organiseren en verwerken van *Verwendungsvokabular*.

Als woordvelden komen alle items van de Raad van Europa in aanmerking (cf. bibliografie): vooral de onderwerpen persoonlijk en familiaal leven, school, informele sociale contacten, vrije tijd; woordenschat uit luister- en leesteksten (*Verstehensvokabular*) kan eventueel expliciet worden geleerd (*Verwendungsvokabular*)

De woordenschat voor spreek- en schrijfsituaties (*Verwendungsvokabular*) wordt expliciet geleerd (substantieven met lidwoord, en meervoud als dat frequent wordt gebruikt; werkwoorden met infinitief)

Uitbreiding - uitdieping

Uitbreiding - uitdieping

- ! Ze verwerven een *Verstehens-* en *Verwendungsvokabular* van een grotere omvang
- ! Ze verwerven een grotere raadvaardigheid.
- ! Ze hebben inzicht in enkele met het Nederlands verwante woordvormingen en kunnen ze in productieve taalsituaties toepassen.

Woordvelden als boven

substantieven afgeleid van werkwoorden (op -ung, werkwoordstammen, persoonsnamen op -er, enz.)

Beheersing van woordenschat is erg belangrijk voor de ontwikkeling van communicatieve vaardigheden. Gebrek aan woordenschat kan de communicatie ernstig verstoren. Het is daarom nodig de woordenschattraining aanvankelijk sterk te sturen, hoewel meer elementen een rol spelen dan alleen maar het begrijpen van woorden (cf. 3.3):

- ! moeilijke woordenschat kan bij lees- en luistervaardigheid van *Verstehenshilfen* worden voorzien en hoeft niet te worden geleerd. Langetermijnkennis van de receptief te beheersen woorden is niet de bedoeling; het is natuurlijk wel mooi meegenomen als leerlingen deze woorden toch onthouden en later kunnen gebruiken. De leerkracht kan uiteraard beslissen dat een aantal van deze woorden toch voor langetermijndoelinden wordt aangeleerd;
- ! de actief te beheersen woorden worden best in een leerlinggerichte context aangeleerd met ruime aandacht voor uitdrukkingen en frequent gebruikte combinaties van woorden (collocaties), met oefeningen in gesprekjes, met oefeningen die aanleiding geven tot echte communicatie (taalspeltjes), met oefeningen waarin woorden moeten worden geraden en opgezocht. Geregelde herhaling is nodig.

Het onbewust leren van woordenschat vindt door veel lezen en luisteren plaats.

De leerling moet gestimuleerd worden een woordenboek te gebruiken.

Inzicht in woordvorming vergemakkelijkt het herkennen van woorden en laat toe zelf woorden te produceren.

CONTROLE - EVALUATIE

Beheersing van receptieve woordenschat wordt indirect in het kader van lees- en luisteropdrachten getest.

De controle en evaluatie van de actief te beheersen woordenschat kunnen het best indirect in het kader van spreek- en/of schrijfopdrachten gebeuren. Expliciete toetsing heeft het meest zin als tussenfase. Wegens het belang van de basiswoordenschat moet die geregeld worden geoefend en getest.

MINIMALE MATERIËLE UITRUSTING

- Woordenboeken

4 ALGEMENE DIDACTISCHE WENKEN

4.1 **De christelijke inspiratie**

Dit leerplan Duits kadert in het hele opvoedingsproject van het katholiek secundair onderwijs. Ook het vak Duits in de tweede graad TSO kan hier een bijdrage leveren: de kansen liggen voor het grijpen.

Voor de leraar is de christelijke inspiratie altijd opnieuw een reden tot optimisme en hoop, ook als de werkelijkheid van elke dag ons soms meer ondankbaarheid, onverschilligheid en vooringenomenheid lijkt te bieden. We weten dat er een hoopvol perspectief is. We zullen onze leerlingen altijd weer nieuwe kansen bieden vanuit deze fundamentele houding, vanuit onze vakbekwaamheid en onze persoonlijke creativiteit.

Welke kansen?

We leren de leerlingen op een positieve, open en sociale manier met elkaar omgaan. Daartoe zijn de vele vormen groepswork en duowork, waarbij geregeld van partner wordt gewisseld, geschikt. Het komt erop aan dat iedereen met iedereen wil samenwerken, iedereen aan het opdrachtwerk wil deelnemen zonder zichzelf op de voorgrond te dringen, iedereen bereid is de andere te helpen als er iets misgaat. Wie een bepaald tempo niet aankan, wordt positief opgevangen. Iedereen mag en wil zijn woordje doen in het klasgesprek. Ook als leerlingen alleen werken, gedragen ze zich niet asociaal: in terugkoppelmomenten zijn ze bereid hun opgedane kennis mee te delen en in een open geest ter discussie te stellen. Ze zijn positief kritisch tegenover het werk van anderen en kunnen zelf ook dergelijke kritiek aanvaarden.

Er zou op dit vlak in de andere lessen al veel verwezenlijkt moeten zijn, maar dat belet niet dat aan de instandhouding en ontwikkeling van deze attitudes moet worden verder gewerkt. Dit geldt des te meer telkens als er vrij heterogene groepen worden samengezet.

Deze positieve geest kan ook tot uiting komen in de tekstkeuze. Zo kunnen er taalsituaties aan bod komen, waarin iemand wordt geholpen, waar aandacht en respect is voor vreemdelingen, andersdenkenden en de zwakkeren uit onze samenleving; waar wordt ingegaan op goed en kwaad in de actualiteit (nieuwsberichten) en in de Duitse geschiedenis. Omdat de leerlingen nog niet over de taalmiddelen beschikken om in het Duits te reageren, kan de moedertaal hier ruimte bieden voor korte maar belangrijke klasgesprekjes.

Zelfs dat ene uurtje Duits mag ons niet doen vergeten dat de mens belangrijker is dan het vak. Er moet dus altijd oog zijn voor probleem- en crisissituaties, voor individuele noodgevallen en spanningen.

4.2 Verwerking van moderne didactische inzichten

4.2.1 Zelfstandig leren

Om onze leerlingen ook via het vak Duits in het zelfstandig leren zo ver mogelijk te brengen en natuurlijk ook om de doelen van deze cursus zo goed mogelijk te realiseren, is het belangrijk dat de leerlingen in verstaanbare taal bewust worden gemaakt van de algemene doelstellingen, de vaardigheidsdoelstellingen, de geschikte leerwegen en de evaluatiecriteria.

Wanneer de leerlingen stelselmatig ook nog vertrouwd worden gemaakt met de werking en het leereffect van de gekozen sociale werk- en oefenvormen, zal het makkelijker zijn om ze sterker bij het leerproces te betrekken, zodat ze daarin een steeds zelfstandiger rol kunnen gaan spelen. Moderne leerboekenreeksen bevatten daarom hoofdstukken waarin talen leren gethematiseerd wordt, oefeningen met oplossingsleutel, woordenlijsten en pedagogische grammatica, testen voor zelfevaluatie, allerlei leertips voor de verschillende leerderstypes, enz.

Zie in dit verband de tekst van de begeleiders Duits “Suggesties voor het persoonlijk werk van de leerling”, die op ruime schaal is verspreid.

4.2.2 ICT

Informatie- en communicatietechnologie dienen ruim aandacht te krijgen en moeten dus beschikbaar zijn. We denken hierbij aan alle media die kunnen bijdragen tot een hoger leertempo, die inspelen op de vertrouwdheid van leerlingen met beeldcultuur, die kunnen tegemoetkomen aan de voor onze leerlingen belangrijke eis naar afwisseling, en waarvan het gebruik eigen communicatieve mogelijkheden biedt.

We denken hier in de eerste plaats aan middelen die als traditioneel moeten worden beschouwd, ook al ontbreken ze jammer genoeg nog vaak in de lessen Duits: tv, videocamera, overheadprojector, enz. Omdat TSO-leerlingen meestal goed met computer en internet vertrouwd zijn, mogen de kansen die software, e-mail en het Internet bieden, ook voor Duits niet ongebruikt blijven. Ze kunnen voor zelfstandig leren en voor opdrachten thuis en op school worden ingezet. Waar nodig moeten materiële voorwaarden worden vervuld om deze media voor iedereen toegankelijk te maken.

4.2.3 Intercultureel leren

‘Landeskunde’ is al lang meer dan een verzameling van geïsoleerde feitenkennis. Intercultureel leren komt erop neer dat de leerling kritisch over de eigen cultuur en de cultuur van de vreemde taal leert nadenken door authentieke ervaringen te toetsen aan de eigen leefwereld.

De bedoeling is de ontwikkeling van een juist zelfbeeld, de afbouw van vooroordelen, en het bewustzijn van het beeld dat de anderen van ons hebben. Het einddoel is een geest van begrip en verdraagzaamheid en internationale samenwerking. Op dit grote terrein kan een beginnerscursus de eerste stappen begeleiden. Daarvoor moeten gepast materiaal en bijbehorende leeractiviteiten worden gekozen. Een goed voorbereid uitstapje, een Duitstalige op bezoek in de klas of andere authentieke ervaringen kunnen helpen.

4.3 Rol van de moedertaal

Zie in dit verband de tekst van de begeleiders Duits “Moedertaal in de lessen Duits”, die op ruime schaal is verspreid.

Eenzijds kan op dit niveau niet alles enkel in de doeltaal worden opgelost (inspelen op persoonlijke problemen van leerlingen, crisissituaties, de leerlingen snel aan een opdracht laten beginnen die wat gecompliceerd is om uit te leggen, sommige deeltjes van de grammatica in uitbreidingsuren).

Anderzijds moet toch worden gezegd dat een aantal situaties waarin vaak moedertaal wordt gebruikt hier nog niet aan de orde zijn (bv. het traditionele grammatica-onderwijs in de cursus met één lesuur), en dat doeltaalgebruik vaak al te gemakkelijk door allerlei druk wordt opgegeven. We moeten er in elk geval van uitgaan dat doeltaalgebruik de regel en moedertaalgebruik de uitzondering is.

4.4 Authenticiteit

Maximaal gebruik van uit de realiteit geplukt, “normaal-functioneel” materiaal met daarbij passende communicatieve opdrachten is uiteraard aan te bevelen. De taalverwantschap laat een onmiddellijk gebruik van authentieke teksten toe. Dit is een boeiende uitdaging zowel voor leerlingen als voor leerkrachten. Toch zal de graad van authenticiteit van de teksten in deze beginfase naargelang van de nagestreefde vaardigheid geleidelijk moeten worden opgebouwd.

Bovendien mag niet uit het oog worden verloren dat het onderwijs grotendeels een “doen-alsof”-situatie is, waar plaats moet zijn voor opbouwfasen die als dusdanig niet in de dagelijkse werkelijkheid voorkomen. Een dergelijke “onnatuurlijke” situatie hoeft ons dan ook niet a priori af te schrikken.

In dit kader past ook de discussie over isolatie en integratie van de verschillende vaardigheidstrainingen. De aanhangers van maximale authenticiteit zijn meestal ook aanhangers van maximale integratie van elke taalactiviteit. Zeker in deze beginfase moet er bij het leerproces en de toetsing ook ruim oog zijn voor isolatie: luisteren, lezen, spreken en schrijven kunnen dan best geïsoleerd worden aangebracht en geëvalueerd. In de realiteit zijn er overigens genoeg momenten waar dat ook voorkomt (lezen van een programmaoverzicht, luisteren naar een weerbericht, naar de weg vragen, enz.). De vraag naar isolatie in de beginfase doet natuurlijk niets af aan de eis tot variatie in een les Duits, zodat in verband met één thema verschillende vaardigheden na elkaar aan bod kunnen komen.

4.5 Oefening en toetsing

Dat oefenen een essentieel onderdeel van het leerproces is, spreekt vanzelf. Contextloze invuloefeningen en andere dergelijke traditionele geleide oefeningen zijn meestal niet geschikt om de communicatieve doelen te realiseren. Een communicatieve oefeningentypologie bevat steeds wisselende groepsvormen, een zinvolle leerlinggerichte context en een opdrachtvorm die stelselmatig en stapsgewijs op zelfverantwoordelijk leren voorbereidt.

Om te voldoen aan een aantal algemeen-didactische eisen en om betwistingen te vermijden, moet toetsing uitgaan van volgende principes:

- ! toetsing is geen eindpunt, maar leidt tot bevestiging (‘doelstelling is gerealiseerd’), tot remediëring (‘het kan beter, op die manier’), en zeer uitzonderlijk tot uitsluiting (die alleen door de delibererende klassenraad kan worden uitgesproken); de leerkracht moet ook oog hebben voor de vervolg situatie en voor de algemene uitslag van de leerling;
- ! toetsing moet altijd bij het verworvene aansluiten;
- ! voor de receptieve vaardigheden wordt bij toetsing het verworvene toegepast op nieuw materiaal;
- ! toetsing van vaardigheden bestaat niet, zoals vroeger, uit één eindproduct, maar uit een verzameling van proeven die op verschillende momenten voor elk vakonderdeel werden afgelegd;
- ! toetsing moet voor de buitenwereld (en in de eerste plaats voor de leerling) zo doorzichtig mogelijk zijn;
- ! toetsing moet slaan op alle aspecten van het vak en daarvan ook getuigenis afleggen. Er moeten dus ook duidelijke sporen van spreek- en luistervaardigheid zijn.

4.6 Als afscheid

Duits onderwijzen in TSO met weinig uren per week in een snel evoluerende onderwijswereld is niet altijd gemakkelijk. Dit leerplan wil niet alleen een leidraad zijn bij de planning van cursus en lessen, maar nodigt ook uit om de eigen praktijk te evalueren, met collega's over taalonderwijs te reflecteren en voor leerlingen interessante keuzes te maken, zodat die enthousiaste partners blijven. *Viel Erfolg!*

5 BIBLIOGRAFIE

5.1 Didactiek van het DaF-onderwijs

5.1.1 Algemeen

DITMAR, N., ROST-ROTH, M., Deutsch als Zweit- und Fremdsprache, Lang, Frankfurt/M., 1995.

HÄUSSERMANN, U., PIEPHO, H.-E., Aufgabenhandbuch. Deutsch als Fremdsprache. Abriss einer Aufgaben- und Übungstypologie, iudicium, München, 1996.

HEYD, G., Aufbauwissen für den Fremdsprachenunterricht (DaF), Narr, Tübingen, 1997.

HUNEKE, H.-W., STEINIG, W., Deutsch als Fremdsprache: Eine Einführung, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 1997.

MEISSNER, F.-J., Interaktiver Fremdsprachenunterricht, Narr, Tübingen, 1997.

NEUNER, G., KRÜGER, M., GREWER, U., Übungstypologie zum kommunikativen Deutschunterricht, Langenscheidt, München, 1996.

5.1.2 Spreekvaardigheid

NEUF-MÜNKEL, G., ROLAND, R., Fertigkeit Sprechen, Langenscheidt, München, 1991.

PRANGE, L., 44 Sprechspiele, Hueber, München, 1993.

5.1.3 Schrijfvaardigheid

FEILKE, H., PORTMANN, P., Schreiben im Umbruch, Klett, Stuttgart, 1996.

MÜLLER, R., Interaktives Schreiben im Unterricht Deutsch als Fremdsprache, Schneider Verlag Hohengehren, Baltmannsweiler, 1997.

5.1.4 Luistervaardigheid

DAHLHAUS, B., Fertigkeit Hören, Langenscheidt, München, 1994.

KÜHN, P., Hörverstehen im Unterricht Deutsch als Fremdsprache, Lang, Frankfurt/M., 1996.

WIEMER, C., EGGERS, D., NEUF, G., Hörverstehen, Hueber, Ismaning, 1997.

5.1.5 Leesvaardigheid

WESTHOFF, G., Fertigkeit Lesen, Langenscheidt, München, 1997/98.

5.1.6 Woordenschattraining

BAEYERLEIN, O., Erwerb und Vermittlung von Wortschatz, iudicium, München, 1997.

BAUSCH, K.-R., CHRIST, H., KÖNIGS, F., KRUMM, H.-J., Erwerb und Vermittlung von Wortschatz im Fremdsprachenunterricht, Narr, Tübingen, 1995.

BOHN, R., Probleme der Wortschatzarbeit, Langenscheidt, München, 1999.

MÜLLER, B.-D., Wortschatzarbeit und Bedeutungsvermittlung, Langenscheidt, Berlin, 1994.

5.1.7 Intercultureel leren

APELTAUER, E., Körpersprache in der interkulturellen Kommunikation, Bildungswissenschaftliche Hochschule, Flensburg, 1996.

BLEI, D., ZEUNER, U., Theorie und Praxis interkultureller Landeskunde im Deutschen als Fremdsprache, ASK-Verlag, Bochum, 1998.

MACAIRE, D., HOSCH, W., Bilder in der Landeskunde, Lang, München, 1996.

5.1.8 Evalueren

BOLTON, S., Probleme der Leistungsmessung, Langenscheidt, München, 1996.

KLEPPIN, K., Fehler und Fehlerkorrektur, Langenscheidt, München, 1997/98.

SHELLEN, A., Testbeurteilung und Testerstellung, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1997.

5.1.9 ICT

DONATH, R., Vernetztes Lernen – Hypertexte, Homepages & ... was man im Sprachunterricht damit machen kann, Klett, Stuttgart, 1998.

5.2 Tijdschriften

5.2.1 Onderwijs Deutsch als Fremdsprache

Der Deutschunterricht. Vereinigt mit Diskussion Deutsch. Beiträge zu seiner Praxis und wissenschaftlichen Grundlegung, Friedrich Verlag in Zusammenarbeit mit Klett Vertrieb, Postfach 10 01 50, 30917 Seelze, tel. 0511/40004-0, fax 0511/40004-119, ISSN 0340-2258.

Deutsch als Fremdsprache. Zeitschrift zur Theorie und Praxis des Deutschunterrichts für Ausländer, Herder-Institut interDaF e. V. am Herder-Institut Uni Leipzig, Lumumbastraße 2-4, 04105 Leipzig, tel. 0341/9737521, fax 0341/9737548, ISSN 0011-9741.
Besteladres: Langenscheidt KG, Crellestraße 28-30, 10827 Berlin.

Extra Editie. Uitgave van de werkgroep Deutsch macht Spaß, i.s.m. het Goethe-Institut Amsterdam en uitgeverij Thieme, Deutsch macht Spaß, PB 2936, NL-2601 CX Delft.

Fremdsprache Deutsch. Zeitschrift für die Praxis des Deutschunterrichts, Ernst Klett Verlag International GmbH, Klett Edition Deutsch, Postfach 106061, 70049 Stuttgart, tel. 0711/66640-0, fax 0711/617201, ISSN 0937-3160.

Germanistische Mitteilungen. Zeitschrift für deutsche Sprache, Literatur und Kultur, Roland Duhamel u. a. im Auftrag des Belgischen Germanisten- und Deutschlehrerverbandes (BGDV), Vrijheidslaan 17, B-1081 Brussel, www.bgdv.be

Info DaF. Informationen Deutsch als Fremdsprache, Deutscher Akademischer Austauschdienst in Zusammenarbeit mit dem Fachverband DaF, Referat 221, Kennedyallee 50, 53175 Bonn.
Besteladres: iudicium verlag GmbH, Hans-Grässel-Weg 13, 81375 München, Postfach 701067, 81310 München, fax 089/7142039, e-mail iudicium@geist.de

Langenscheidts Sprach-Illustrierte. Verlag Langenscheidt KG, Berlin-Schöneberg, ISSN 0023-8252.

Levende Talen. Vereniging van Leraren in Levende Talen, Postbus 75148, NL-1070 AC Amsterdam, tel./fax 020-6739424, ISSN 0024-1539.

nm. Neusprachliche Mitteilungen aus Wissenschaft und Praxis, Fachverband Moderne Fremdsprachen im Pädagogischen Zeitschriftenverlag, Postfach 269, 10107 München, tel. 030/20183-592, fax 030/20183-684, www.hsd.de/pzv
Besteladres: Christa Mosiniak, tel. 030/20183-588, fax 030/20183-593.

Pädagogik. Pädagogische Beiträge Verlag GmbH, Rothenbaumchaussee 11, 20148 Hamburg, ISSN 0933-422X.
Besteladres: Beltz Zentralauslieferung, Postfach 100161, 6940 Weinheim, tel. 06201/703-227, fax 2729476, e-mail aboservice@beltz.de

Praxis des neusprachlichen Unterrichts. Pädagogischer Zeitschriftenverlag GmbH + Co. KG, Postfach 269, 10107 Berlin, tel. 030/20183-592, fax 030/20183-593, www.hsd.de/pzv, ISSN 0938-802.

Sprachreport. Informationen und Meinungen zur deutschen Sprache, Institut für deutsche Sprache, Postfach 101621, 68016 Mannheim, tel. 0621/1581-0, www.ids-mannheim.de, ISSN 0178-644X.

Zielsprache Deutsch. Max Hueber Verlag GmbH + Co.KG, Max Hueberstraße 4, Postfach 1142, 8729 Ismaning, tel. 089/9602-0, fax 089/9602-358, www.hueber.vfd.de
Besteladres: Verlagsservice Klaus Klott, Apostel-Paulus-Straße 32, 10832 Berlin, tel. 030/78707060, fax 030/78707062, e-mail klaus.klott@metronet.de

5.2.2 Landeskunde voor leraars

AZ-Journal. Aktuelle Texte aus der Abendzeitung, Jürgen Schenkendiek, München GI, Ref 42/AWD, Postfach 201009, 8000 München 2.

Begegnungen. Deutsche Schulen im Ausland, Auswärtiges Amt Bonn/ Bundesverwaltungsamt-Zentralstelle für Auslandschulwesen Köln, Varus-Verlag Birgit Laube, Königswinterer Straße 552, 53227 Bonn, tel. 228/440015, fax 228/440017, e-mail varus.mail@t-online.de, www.varus.com

Brüssel – Rundschau. Amédée Lynenstraat 25/12, 1210 Brussel, tel. 02/2192919, fax 02/2199200, www.a-1.be/de/b-r

Bulletin. Presse-und Informationsamt der Bundesregierung, Welckerstraße 11, 53113 Bonn, tel. 0228/208-3341, fax 0228/208-3149, www.bundesregierung.de/01/pressf.html, ISSN 0342-5754.

DAAD Letter. Hochschule Ausland, Deutscher Akademischer Austauschdienst e.v., Kennedyallee 50, 53175 Bonn, tel. 0228/882-0, fax 0228/882-444, e-mail Petersberg.Verlag@t-online.de, www.daad.de
Besteladres: Postfach 2266, 53631 Königswinter, tel. 02223/911480, fax 02223/911481, e-mail Petersberg.Verlag@t-online.de

Der Kontakt. Das deutschsprachige Magazin für Belgien, Rossel, Koningsstraat 112, 1000 Brussel, tel. (02)219 12 58, fax (02)219 23 35.
Besteladres: “der kontakt”, GE-Verlag, Marktplatz 8, 4700 Eupen, tel. (087)59 13 00, fax (087)74 38 20.

Deutsche Bücher. Forum für Literatur, Verlag Rodopi B.V., Keizersgracht 302-304, 1016 EX Amsterdam, tel. 20/6227507, fax 20/6380948, e-mail F.van.der.Zee@rodopi.nl

Deutschland. Zeitschrift für Politik, Kultur und Wirtschaft, Societäts-Verlag. In Zusammenarbeit mit dem Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 60268 Frankfurt am Main, tel. 49(0) 069/7501-0, fax 49(0)69/75014361, e-mail redaktion.deutschland@rhein-main.net
Besteladres: Verlag Frankfurter Societäts-Druckerei GmbH, Postfach 100801, Frankenallee 79-81, 6000 Frankfurt am Main.

Grenzecho. GE-Verlag, Marktplatz 8, 4700 Eupen, tel. (087)59 13 00, fax (087)74 38 20, www.euregio.net/grenzecho/index.html

Informationen zur politischen Bildung. Bundeszentrale für politische Bildung (BpB), Berliner Freiheit 7, 53111 Bonn, fax: 02228/515-309, e-mail ag4@bpb.de, www.bpb.de
Besteladres: Franzis 'print & media, Postfach 150740, 80045 München, tel. 089/2730193, fax 089/5117-292.

Sprache im technischen Zeitalter. Am Sandwerder 5, 14109 Berlin, e-mail mail@leb.de, www.leb.de
Besteladres: Inter abo Betreuungs-GmbH, Postfach 360520, 10975 Berlin, tel. 030/61105475, fax 030/61105480.

Von Schule zu Schule. Lehrzeitschrift der Deutschsprachigen Gemeinschaft, Ministerium der Deutschsprachigen Gemeinschaft, Gospert 1-5, 4700 Eupen, tel. (087)74 45 39, fax (087)55 64 75.

Sommige van deze tijdschriften, of gedeelten eruit, kunnen ook door leerlingen worden gebruikt.

5.2.3 Internettijdschriften

DerDieDaF. Klett Internet-Zeitschrift, e-mail lyris@rundbrief.de, www.klett-international.de, www.stufen.de

Infobrief DaF. Institut für internationale Kommunikation, www.deutsch-als-fremdsprache.de

Neues aus dem Internet. Klaus Brehm, Brehm@goethe.de

5.2.4 Tijdschriften voor leerlingen

Authentik auf deutsch. Zeitung und Kassette für den Deutschunterricht mit Fortgeschrittenen, Authentik, 27, Westland Square, Dublin 2, Ireland, tel. +353/16771512, fax +353/16771196, e-mail info@authentik.ie, www.authentik.com

Das Rad [1ste jaar] - **Schuss** [2de jaar] - **Aktuell** [3de jaar], Mary Glasgow Magazines; Uitgeverij Averbode, Postbus 54 , 3271 Averbode, tel. 013/773311, fax 013/780136, e-mail com@verbode.be

DJI-Bulletin. Die regelmäßige Information des deutschen Jugendinstituts, Deutsches Jugendinstitut e.V., Nockherstraße 2, 81541 München, tel.089/62306-0, fax 089/62306-162, www.dji.de

jetzt. Das Jugendmagazin der Süddeutschen Zeitung, Süddeutscher Verlag GmbH, Sendlinger Straße 8, 80331 München, tel.089/2183-8410, fax 089/2183-8415, e-mail Redaktion@jetzt.de, www.jetzt.de

JUMA. Das Jugendmagazin, Redaktion JUMA/TIP, Frankfurter Straße 40, 51065 Köln, tel. +221/962513-0, fax +221/962513-14, e-mail redaktion@juma.de, www.juma.de, ISSN 0940-4961.

Kinder-Freunde-Zusammen. European Language Institut/Benelux Studie Centrum, Postbus 111, 2910 Essen, tel. (03)825 08 25, www.elipubli.com

Presse und Sprache. Deutsch lernen mit Originalartikeln aus der deutschen Presse, Eilers & Schünemann Verlag GmbH, Postfach 106067, 28060 Bremen, tel. 0421/3690376, fax 0421/3690348, e-mail Eilers@Schuenemann-Verlag.de, www://Presse-und-Sprache.de

PZ. Bundeszentrale für politische Bildung (BpB), Berliner Freiheit 7, 53111 Bonn.
Besteladres: Universum VerlagsAnstalt, Postfach 300, 65174 Wiesbaden, www.universum.de/pz,
ISSN 1433-2906

Uiteraard zijn deze tijdschriften ook nuttig en stimulerend voor leerkrachten.

5.3 DaF op het Internet

Een zeer uitgebreide en permanent geactualiseerde webbibliografie is op volgende site te vinden:
<http://kogent.smic.be>

Gelieve achtereenvolgens aan te klikken: onderwijsvorm, secundair onderwijs, vakken en begeleiders, talen, Duits.

5.4 Woordenboeken

BERTELSMANN, Die neue deutsche Rechtschreibung, Bertelsmann Lexikon Verlag, München.

DUDEN, Deutsche Rechtschreibung, Langenscheidt, Mannheim.

DUDEN, Das größte Wörterbuch der deutschen Sprache, Langenscheidt, Mannheim.

PONS, Basiswörterbuch. Deutsch als Fremdsprache. Das einsprachige Lernerwörterbuch, Ernest Klett Verlag, Stuttgart.

VAN DALE, Groot Woordenboek Duits-Nederlands/Nederlands-Duits, Van Dale Lexicografie, Utrecht.

VAN DALE, Nederlands-Duits/ Duits-Nederlands (in set), Van Dale Lexicografie, Utrecht.

VAN DALE, Handwoordenboek Nederlands-Duits / Handwoordenboek Duits-Nederlands, Van Dale Lexicografie, Utrecht.

WAHRIG, G., Deutsches Wörterbuch, Bertelsmann Lexikon Verlag, München.

WAHRIG, G., Wörterbuch der deutschen Sprache, Bertelsmann Lexikon Verlag, München.

WOLTERS, Handwoordenboek Duits-Nederlands / Handwoordenboek Nederlands-Duits, Van Dale Lexicografie, Utrecht / Antwerpen.

5.5 Grammatica

BUSCHA, J., Grammatik in Feldern, Verlag für Deutsch, Ismaning, 1999.

DUDEN, Grammatik der deutschen Gegenwartssprache, Duden-Verlag, Mannheim, 1995.

FUNK, H., KOENIG, M., Grammatik lehren und lernen, Fernstudieneinheit 01, Langenscheidt, München, 1996.

GLOYER, H., Das Grammatik-Karrussell, Verlag für Deutsch, Ismaning, 1999.

HACKEL, W., Verfahrensgrammatik. Eine alternative Grammatikbeschreibung für den SU, Lang, Frankfurt/M., Berlin, 1996.

HOFMANN, G., Grammatik in Frage und Antwort, Langenscheidt, München, 1998.

LUSCHER, R., Übungsgrammatik DAF für Anfänger, Verlag für Deutsch, Ismaning, 1998.

LUSCHER, R., Grammatik in gebruik-Duits, Intertaal, Antwerpen, 1999.

VAN EUNEN, K., Grammatikbogen, Langenscheidt, München, 1994.

VON GERNGROß, G., Grammatik kreativ, Langenscheidt, München, 1999.